

Στις γραμμές που ακολουθούν, παρουσιάζεται συμπυκνωμένα μια ευρύτερη εργασία. Στόχος της η συστηματική διερεύνηση του τρόπου παραγωγής, μετάδοσης και εμφάνισης της εργατικής είδησης. Εδώ θα παρουσιάσουμε τα πρώτα δείγματα δουλειάς.

Η παρούσα μελέτη εστιάζεται αποκλειστικά στις εργατικές ειδήσεις που προκύπτουν από τις ναυπηγοεπισκευαστικές εργασίες, τα εργατικά ατυχήματα και τις επαγγελματικές ασθένειες για την δεκαετία 1985-1995. Σ' αυτή την επιλογή, εκτός των άλλων παραγόντων, συνέβαλε και το γεγονός ότι η εργατική είδηση καλύπτει μεγάλο εύρος ζητημάτων όπως απεργίες, αμοιβή εργασίας, εργατικά ατυχήματα, ανεργία, κτλ. ενώ εμφανίζεται και σε μια σειρά άλλων θεμάτων όπως οικονομική και κοινωνική πολιτική, ρατσισμός, μετανάστευση κτλ.

Υλικό και μέθοδοι

Μέσα από ένα τεράστιο σε όγκο υλικό, μετά από συζητήσεις με στελέχη εφημερίδων και δημοσιογράφους, αλλά και τον υπεύθυνο του «Ιδρύματος προαγωγής της Δημοσιογραφίας Ι. Μπότση» καταλήξαμε η παρούσα εργασία να ασχοληθεί με τον κλάδο των ναυπηγικών εργασιών, με τα εργατικά «ατυχήματα» και τις επαγγελματικές ασθένειες. Το υλικό προήλθε από:

- Τις δημοσιεύσεις του Τύπου για τα εργατικά ζητήματα.
- Τα αρχεία συνδικαλιστικών οργανώσεων.
- Τις απόψεις των εργαζομένων, των συνδικαλιστών, των δημοσιογράφων και των θεσμικών τους οργάνων.

Για τις δημοσιεύσεις στον τύπο κρίθηκε αναγκαία η προσφυγή στο Ίδρυμα Μπότση που διατηρεί αρχείο Τύπου από το 1985. Από εδώ αντλήθηκαν στοιχεία για τις εργατικές ειδήσεις που αφορούν τις ναυπηγοεπισκευαστικές εργασίες και τα εργατικά ατυχήματα (3600 σελίδες φωτοαντίγραφα). Με βάση τα παραπάνω στοιχεία προσφύγαμε στο Εργατικό Κέντρο Κυκλάδων³ και το Σωματείο των εργαζομένων στα ναυπηγεία Σκαρμαγκά η "Τρίαινα" για την παραχώρηση των αρχείων τους, όπως και έγινε.

Τέλος ζητήθηκαν γραπτώς οι απόψεις συνδικαλιστών, δημοσιογράφων και των θεσμικών τους οργάνων. Με συνειδητή προσπάθεια για μεν τους συνδικαλιστές να καλυφθεί όλη η "ιεραρχία" του συνδικαλιστικού κινήματος, για δε τους δημοσιογράφους όλο το εύρος του πολιτικού φάσματος.

Το παραπάνω υλικό ερευνήθηκε μέσα από επτά ξεχωριστές διαδρομές:

1. Την "ποσοτική θεματική ανάλυση" (Σεραφετινίδου, 1991, σελ. 273) των εργατικών ειδήσεων που αφορούν τις ναυπηγοεπισκευαστικές εργασίες, τη δεκαετία 1986-1995, με βάση μια ταξινόμηση της είδησης που έχει σχέση: 1) με το χρονικό διάστημα εμφάνισής της (μήνα και χρόνο), 2) τον αριθμό των αναφορών που υπήρξαν⁴ 3) τον αριθμό των εφημερίδων και 4) τον αριθμό των σελίδων που αφιέρωσαν για την κάλυψή τους. Επίσης έγινε ταξινόμηση με βάση την πηγή προέλευσης της εργατικής είδησης. Αυτές οι κατηγορίες είναι: **Πρωτογενής** εργατική είδηση που πηγάζει από τους ίδιους τους εργαζόμενους. **Έμμεση** η είδηση που έχει επιδράσει πάνω στους εργαζόμενους χωρίς να πηγάζει απ' αυτούς. Στην κατηγορία **Διεθνείς Επιδράσεις** έχουν ταξινομηθεί αυτές που αναφέρονται σε θέσεις ή ενέργειες της αλλοδαπής. **Δηλώσεις Πολιτικών** αυτές που φιλοξενούν δηλώσεις πολιτικών. **Σκάνδαλα** αυτές που αναφέρονται σε πραγματικά ή υποθετικά σκάνδαλα και **Διάφορες** αυτές που δεν έγινε κατορθωτό, για διάφορους λόγους, να καταταχρηθούν σε καμία από τις παραπάνω περιπτώσεις.⁵

Ο Κωνσταντίνος Σμυρνής είναι διδάκτορας κοινωνιολογίας, οικονομολόγος. Διδάσκει στο τμήμα Πληροφορικής και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας στο ΑΤΕΙ Πύργου

2. Διερεύνηση του βαθμού κάλυψης των θέσεων των εργαζομένων συγκρίνοντας τις ειδήσεις που αφορούν το Νεώριο της Σύρου και το ναυπηγείο Σκαρμαγκά με τις θέσεις που είχαν οι εργαζόμενοι όπως προκύπτουν από τα αρχεία των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Η ανάλυση έγινε για κάθε εφημερίδα ξεχωριστά με βάση τον αριθμό των αναφορών και τον αριθμό σελίδων και μια ταξινόμηση της κάλυψης των θέσεων των εργαζομένων σε πέντε κατηγορίες: **Καθόλου, Μικρή, Μέτρια, Καλή, Πολύ Καλή.**

3. Διερεύνηση του ρόλου της φωτογραφίας στην εργατική είδηση.

4. Ο ρόλος της γελοιογραφίας.

5. Μέσα από μία σημειολογική ανάγνωση, που εντοπίζει και ερμηνεύει δείγματα προσπαθειών ποδηγέτησης της κοινής γνώμης μέσα από τον τρόπο εμφάνισης της εργατικής είδησης, είτε αυτή προέρχεται από τους ίδιους τους εργαζόμενους είτε είναι εμφάνιση του λόγου της, όποιας, εξουσίας που σχετίζεται με δράσεις, ή θέσεις των εργαζομένων.

6. Διερεύνηση των εργατικών ειδήσεων που αφορούν τα εργατικά «ατυχήματα» και τις επαγγελματικές ασθένειες για την περίοδο 1987-1995. Εδώ η ταξινόμηση έγινε με βάση το έτος και τον αριθμό των αναφορών, των εφημερίδων και των σελίδων.

7. Χρονολογική περιόδευση που έγινε στην εργατική είδηση καθ' όλη τη διάρκεια της εμφάνισης του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα. Με σκοπό τον εντοπισμό κάποιων αρχέγονων στοιχείων τόσο στην εργατική είδηση όσο και στο εργατικό κίνημα καθώς και στην εξέλιξή τους.

Αποτελέσματα της ανάλυσης

- Η σύντομη χρονική περιοδολόγηση, που προηγήθηκε, βοήθησε στο να εντοπιστούν στοιχεία που αναδεικνύουν μια αρχέγονη σχέση ανάμεσα στο εργατικό κίνημα και τον έντυπο λόγο αλλά και μια αναλογία στο γίνεσθαι τόσο του εργατικού κινήματος όσο και των μέσων ενημέρωσης. Τα πιο βασικά απ' αυτά τα στοιχεία είναι: α) Η πρώτη συγκροτημένη αναφορά του έντυπου λόγου στις πρώτες κινητοποιήσεις των εργαζομένων στην Ελλάδα που έγινε με το βιβλίο του Εμμ. Λυκούδη (*Η εν Ελλάδι Βιομηχανία και αι Απεργία υπό την Αποψιν της Νομοθεσίας και της Πολιτικής Οικονομίας*, 1883). β) Η πρώτη εφημερίδα που καθιέρωσε ειδικές στήλες για την εργατική είδηση ήταν ο *Ριζοσπάστης* που έβγαζε ο Γ. Πετσόπουλος με τον Ν. Γιαννιό (1917). γ) Η εργατική είδηση τη μετεμφυλιακή περίοδο είχε μεγάλη ιδεολογική φόρτιση, πράγμα που έπαψε να υπάρχει μεταπολιτευτικά, χωρίς όμως και να χαθεί το ιδεολογικό και πολιτικό πρίσμα μέσα από το οποίο κάθε εφημερίδα έβλεπε και βλέπει την εργατική είδηση. δ) Μια αίσθηση αναλογιών που υπήρξε ανάμεσα στην προ του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου περίοδο και στην Μεταπολιτευτική περίοδο. Αναλογιών που σχετίζονται με: Τις κυβερνητικές παρεμβάσεις ή «παροχές» στο εργατικό κίνημα, τη διεύρυνση του πλουραλισμού στις απόψεις του εργατικού κινήματος καθώς και τις

νέες μορφές οργάνωσής του και τέλος την έκρηξη των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

- Η προβολή μιας εργατικής είδησης είναι εντονότερη όταν αυτή έχει άμεση σχέση με πολιτικές προεκτάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, για τη χρονική περίοδο που εξετάστηκε, είναι το δίμηνο Αυγούστου-Σεπτεμβρίου 1991 όπου οι αγωνίες, οι διεκδικήσεις και οι αγώνες των εργαζομένων είχαν μια συνεχή ανατροφοδότηση και από τις πολιτικές θέσεις και συγκρούσεις των πολιτικών κομμάτων και της κυβέρνησης αλλά και από τις συγκρούσεις στις εσωτερικές της κυβερνήσεις και του κυβερνώντος κόμματος: θέσεις και συγκρούσεις που με τη σειρά της τροφοδοτούσε η ίδια η δράση των εργαζομένων. Πολιτική συνέπεια αυτής της σχέσης ήταν η παραίτηση του, τότε, υπουργού βιομηχανίας Κ. Σημίτη. Σ' αυτού του είδους τις ειδήσεις αφιερώνεται και η πλειοψηφία των πρωτοσέλιδων καλύψεων και των κύριων άρθρων των εφημερίδων που αφορούν στις εργατικές ειδήσεις. Εκεί εντοπίστηκε και η ύπαρξη «φυλακών», που ελέγχουν τις προς επιλογή ειδήσεις (Gatekeepers, Μπασαντής-Στράτος, 1991, σελ. 56)

- Οι εφημερίδες του δεξιού και κεντροδεξιού χώρου όταν στην κυβέρνηση βρίσκεται η Νέα Δημοκρατία, αποσιωπούν τις θέσεις των εργαζομένων ή και εναντιώνονται σε αυτές. Όταν στην κυβέρνηση βρίσκεται το ΠΑΣΟΚ τότε καλύπτουν τις θέσεις τους αρκετά ικανοποιητικά. Οι οικονομικές εφημερίδες, με μικρές διαφοροποιήσεις, έχουν κρατήσει διαχρονικά μια στάση μη προβολής της εργατικής είδησης χωρίς να την αποσιωπούν, αν και πολλές φορές εναντιώνονται στις θέσεις των εργαζομένων. Οι υπόλοιπες εφημερίδες έχουν σχετικά ικανοποιητική κάλυψη των θέσεων των εργαζομένων είτε είναι κυβέρνηση η ΝΔ, είτε το ΠΑΣΟΚ: με τις ιδεολογικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις της η κάθε μία. Ο εντοπισμός επισήμων διαμαρτυριών από μεριάς των εργαζομένων προς κάποια Μ.Μ.Ε. είτε για αποσιώπηση είτε για παραποίηση των θέσεων τους δεν είχε ως αποτέλεσμα καμία διορθωτική αναφορά από τα Μέσα και φυσικά ούτε καταχώριση της διαμαρτυρίας τους.

- Μόλις το 12% του συνόλου των αναφορών, το 15% των φύλλων των εφημερίδων και το 14% των σελίδων που αφιέρωσαν, κάλυψαν εργατικές ειδήσεις οι οποίες στην εργασία έχουν ονομαστεί πρωτογενείς. Δηλαδή, «καθαρές» εργατικές ειδήσεις, όταν ανατρέχοντας στην πηγή τους ανακαλύπτονται οι θέσεις, οι λειτουργίες, οι αντιδράσεις και οι διεκδικήσεις των εργαζομένων. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις εργατικές ειδήσεις οι οποίες αφορούν τα εργατικά «ατυχήματα» είναι 52%, 69% και 70%. Η σύγκριση αυτών των ποσοστών αναδεικνύει την ιδιαίτερη βαρύτητα που έχουν οι πρωτογενείς ειδήσεις που αφορούν τα εργατικά «ατυχήματα». Το ότι δηλαδή πρόκειται για ειδήσεις που έχουν να κάνουν με πραγματικό γεγονός. Αυτός είναι ο ένας λόγος. Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο προβάλλονται οι εργατικές ειδήσεις που καλύπτουν τα μεν όλα εργατικά «ατυχήματα» είναι η ύπαρξη της τρομοκρατίας την οποία εκμεταλλεύεται και ο Τύπος. Τέλος θα πρέπει να γίνει αναφορά σε αυτό που στην ευρύτερη εργασία ονομάστηκε

«σημειολογία του θανάτου», δηλαδή στον τρόπο που η χρήση των λέξεων ουδετεροποιεί ή εξαφανίζει την πραγματική αιτία των εργατικών «ατυχημάτων». Τις πράξεις ή παραλείψεις των υπευθύνων, είτε αυτοί είναι συνάδελφοι, είτε προϊστάμενοι, είτε το αυξημένο ποσοστό κέρδους του κεφαλαίου μέ όποια μορφή κι αν εμφανίζεται αυτό.

- Οι εργατικές ειδήσεις που αναφέρονται στις επαγγελματικές ασθένειες αποτελούν κυρίως παράθεση και σχολιασμό ανακοινώσεων συνεδρίων ή αποτελεσμάτων ερευνών.

- Η χρήση της φωτογραφίας είναι προσαρμοσμένη στη γενικότερη πολιτική της κάθε εφημερίδας για το πώς καλύπτει την εργατική είδηση. Όσον αφορά τα εργατικά «ατυχήματα» χρησιμοποιείται μόνο για τα «μεγάλα» εργατικά «ατυχήματα» και η χρήση της θα μπορούσε να χαρακτηριστεί υποστηρικτική της «τρομολαγνείας». Για τις εργατικές ειδήσεις που αφορούν τις ναυπηγοεπισκευαστικές εργασίες, ανάλογα με την πολιτική άποψη της εφημερίδας η φωτογραφία μαζί με τον υπότιτλο που τη συνοδεύει χρησιμοποιείται έτσι ώστε, αν χρειαστεί να «μπορεί να πει ψέματα για το νόημα του πράγματος, ποτέ για την ύπαρξή του». (Barthes, 1983, σελ. 120).

- Η χρήση γελοιογραφίας στην εργατική είδηση όπως αυτή προκύπτει από το υλικό που εξετάστηκε, είναι υπέρ του εργαζόμενου και του απόμαχου ή του διωγμένου από την εργασία.

- Από τη διερεύνηση του παραπάνω υλικού αλλά και από δηλώσεις συνδικαλιστών και εργατικών συντακτών, ενώ αποδείχτηκε η γενικά καλή σχέση συνδικαλιστών και δημοσιογράφων που χειρίζονται την εργατική είδηση, έγινε επίσης φανερό η έλλειψη οποιασδήποτε παρέμβασης από την ηγεσία του κινήματος με σκοπό τη βελτίωση και τον εμπλουτισμό αυτής της σχέσης. Το ίδιο, κατ' αναλογία, μπορεί να ειπωθεί και για την ηγεσία της ΕΣΗΕΑ, η απάντηση της οποίας –σε σχετική ερώτηση– διά στόματος του τότε προέδρου της, Α. Μανωλάκου, ήταν μονολεκτική: “Τίποτα”. (Σμυρνής Κ., 2002, σελ. 192, 175-200).

- Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι η εργατική είδηση είναι ένα αγνοημένο θέμα και δεν έχει αποτελέσει μέχρι σήμερα αντικείμενο συστηματικής μελέτης. Η εξειδικευμένη βιβλιογραφία είναι σχεδόν ανύπαρκτη, οι εξαιρέσεις επιβεβαιώνουν τον κανόνα.⁶ Είναι δε χαρακτηριστικό για το πώς αντιμετωπίζεται η εργατική είδηση, ότι σε μία εποχή εξειδίκευσης του τρόπου μετάδοσης της είδησης, η εργατική είδηση δεν συνιστά ξεχωριστό αντικείμενο μελέτης –σ’ αντίθεση με άλλου τύπου ειδήσεις– ούτε από τις πανεπιστημιακές σχολές της Ελλάδας ούτε από άλλες δημόσιες ή ιδιωτικές σχολές.⁷

- Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται φανερό η αναποτελεσματικότητα του μηνύματος που η ηγεσία του εργατικού κινήματος στέλνει στα μέλη της αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Την αναποτελεσματικότητα αυτή εδραιώνει συναφή εργασία με την χρήση ερωτηματολογίων σε εργαζόμενους στη βιομηχανία παραγωγής μεταφορικών μέσων.⁸

Πριν τελειώσει αυτή η παράθεση συμπερασμάτων θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ανάλυση που προηγήθηκε ήταν

επί της ουσίας μια «εσωτερική ανάλυση» της εργατικής είδησης. Δεν υπήρξε καμία σύγκριση με την κάλυψη που είχαν οι εφημερίδες για άλλα μη εργατικά γεγονότα (αθλητικά, αστυνομικά, πολιτικά κ.λπ.). Αυτή η παρατήρηση, σαν υπόμνηση, ας προσθέσει ένα ακόμη προς διερεύνηση θεματικό πεδίο σ’ αυτά που ακολουθούν.

Θεματικά πεδία προς διερεύνηση

- Τέτοια θεματικά πεδία είναι τα πεδία που αφορούν κατηγορίες εργαζομένων κυρίως στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας όπως π.χ. οι ιδιωτικοί υπάλληλοι, οι εργαζόμενοι στην παραγωγή και διανομή τροφίμων ή οι εργαζόμενοι στις οικοδομικές εργασίες και πιο συγκεκριμένα στα εργοτάξια των μεγάλων δημοσίων έργων. Το τελευταίο προτείνεται και για έναν επιπλέον λόγο. Γιατί, ενώ, στην παρούσα εργασία έγινε φανερό η προβολή της εργατικής είδησης όταν αυτή σχετίζεται με πολιτικά και κάποιες φορές οικονομικά συμφέροντα, το είδος της εργατικής είδησης που εξετάστηκε δεν ήταν πρόσφορο για την διερεύνηση των επιπτώσεων τις οποίες έχει πάνω στην εργατική είδηση το φαινόμενο που όλοι ονομάζουν «διαπλεκόμενα συμφέροντα», αναφερόμενοι στα ΜΜΕ, και τα οποία συμφέροντα ποτέ δεν έχουν πρόσωπο. Φυσικό ή νομικό.

- Οι τηλεοπτικές ειδήσεις, επειδή αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή πληροφόρησης για την πλειοψηφία παρουσιάζουν στην κοινωνία μας την ημερήσια διατάξη κοινωνικών γεγονότων και θέτουν προτεραιότητες. Από αυτές τις ημερήσιες διατάξεις και προτεραιότητες, σ’ άλλες χώρες καιρό τώρα, λείπουν οι εργατικές ειδήσεις.⁹ Η διερεύνηση αυτού του θεματικού πεδίου θα δείξει τις ημερήσιες διατάξεις και προτεραιότητες που επικρατούν στην χώρα μας αλλά και τις «συμβάσεις», αν υπάρχουν, πίσω από τις όποιες εργατικές ειδήσεις εμφανιστούν. Το ίδιο ίσως θα πρέπει να γίνει και στον τρόπο εμφάνισης της εργατικής είδησης από το ραδιόφωνο.

- Η «τεχνική», η οποία θα καταστήσει πιο πειστικό το μήνυμα που η ηγεσία των εργαζομένων στέλνει κάθε φορά και η οποία συνδέεται με μια σειρά παραμέτρους. Π.χ. η σχέση της ηγεσίας –αλλά και ο εμπλουτισμός αυτής της σχέσης– με τους δημοσιογράφους που χειρίζονται την εργατική είδηση ή η βελτίωση των τρόπων μετάδοσης του μηνύματος –από τη λεκτική τους συγκρότηση μέχρι την εικόνα του– που στέλνει όλη η ιεραρχία του εργατικού κινήματος.

- Τα πεδία που έχουν σχέση με το βαθμό αναποτελεσματικότητας του μηνύματος το οποίο η ηγεσία του εργατικού κινήματος στέλνει στα μέλη της αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Γι αυτά τα θεματικά πεδία, όχι μόνο διερευνητικά αλλά κυρίως στο επίπεδο εφαρμογής, χρειάζεται πολιτική βούληση. Πράγμα που είναι ζήτημα του ίδιου του εργατικού κινήματος, όπου φυσικά οι ηγεσίες του, ελληνικές και ξένες, θα πρέπει να πρωτοστατήσουν. Τέτοια πεδία είναι:

- Οι νέες τεχνολογίες της επικοινωνίας. Χρησιμοποιώ-

Το πραγματικό ταξίδι της ανακάλυψης δεν έγκειται στο

ΣΥΓΧΡΟΝΑ 106 ΘΕΜΑΤΑ

Πλυτάς, δήμαρχος Αθηναίων, ένας δημοκρατικός συντηρητικός πολιτικός, προσπαθούσε να δημιουργήσει, έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα, ένα πλωτό ραδιοφωνικό σταθμό. Ίσως γιατί και ο ίδιος χρόνια πριν είχε διερωτηθεί: «Εξαπλώθηκε ποτέ κανένα μήνυμα δίχως κάποια δομή επικοινωνίας;» (Debray R., 1997, σελ. 206).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Barthes R., *Mythologies*, Seuil, Paris, 1970. *Le Plaisir du texte*, Seuil, Paris, 1973. *Κριτική και Αλήθεια*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1972. *Η επικράτεια των Σημείων*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1980. *Φωτεινός θάλαμος-Σημειώσεις για την φωτογραφία*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1983.

Γκίνσελ Ζ., *Πόλεμοι στον Κυβερνοχώρο - Μυστικές Υπηρεσίες και Internet*, Στάχυ, Αθήνα, 1997.

Λιβιεράτου Κ. - Φραγκούλη Τ. (επιμ.) Κούλι - Παρκ - Λάσγκουελ - Κατς - Λίπμαν - Μπούρσιν κ.ά., *Το Μήνυμα του Μέσου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1991.

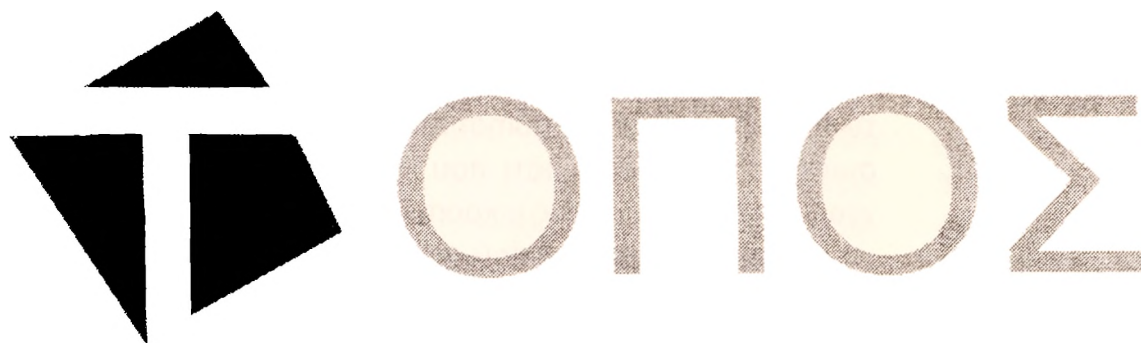
Μακλουάν Μ., *Media: Οι Προεκτάσεις του Ανθρώπου*, Κάλβος, Αθήνα, χ.χ.

Μπασαντής Δ. - Στράτος Κ., *Ο Κόσμος των Ειδήσεων. Από την Εφημερίδα στην Τηλεόραση*, Γνώση, Αθήνα, 1991.

Ντεμπρέ Ρ., *Η Επιστήμη της Επικοινωνίας*, Λιβάνης, Αθήνα, 1997.

Σεραφετινίδου Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Gutenberg, Αθήνα, 1987.

Σμυρνής Κ., *Εργατική Είδηση και Εργαζόμενοι*, Λιβάνης, Αθήνα, 2002.

20-21/2003

Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος